

Bijdrage Femke Halsema bijeenkomst AIVD 7 sept 2017

Laat ik als eerste zeggen dat toen ik naar Rob Bertholee zat te luisteren, ik moest denken aan het gezegde van de oude generaals dat er geen mensen zo tegen oorlog zijn dan generaals. Zelden heb ik een zo'n hartstochtelijk pleidooi voor democratie gehoord als door de opperspion van Nederland.

Ik wilde u eerst eigenlijk vragen of u uw klassiekers eigenlijk nog een beetje kent. Waar uit komt het volgende citaat, *"It's the oldest question of all George, who can spy on the spies?"* Ja, John le Carre, Tinker Tailor Soldier Spy zoals het uitgebracht is een aantal jaren geleden.

De aller- allermooiste spionnenfilm van de afgelopen dertig jaar, dus als u 'm niet gezien heeft, ik zou 'm ook verplicht stellen eerlijk gezegd in het introductieprogramma. Als je 'm niet gezien hebt ga 'm zien, heroïsche George Smiley, de grote held van John le Carre die ook nu geloof ik opnieuw naar voren treedt held van de Koude Oorlog die voor ons de wereld vrij overzichtelijk in goed en fout verdeelde.

Het zijn andere tijden ik moet bekennen dat op het moment dat ik nadacht over dit verhaal mezelf er ook op betrapte dat ik eigenlijk in jaren niet aan de AIVD had gedacht. U dringt zich niet erg bij me op en dat is natuurlijk mijn tekortkoming in de eerste plaatst, waarschijnlijk heb ik me onvoldoende verdiept in uw bezigheden, maar de vraag is natuurlijk ook of het goed is want u heeft bepaald niet stilgezeten.

En toen ik me een beetje aan het oriënteren was, ben ik toch ook nog wat spionnenromantiek gaan opzoeken. Van de Engelse Veiligheidsdiensten kwam ik natuurlijk al heel erg snel terecht bij de CIA die op dit moment wel erg in het nieuws springt. En jongens wat een anekdotiek en fantastische geschiedenis is dat, bemoeienis met staatsgrepen in Iran, in Guatemala, in Indonesië.

Ik las een fantastisch verhaal, dat kende ik eigenlijk al een aantal jaren, hoe de CIA in de jaren 60 geprobeerd heeft Soekarno een pootje te lichten door een ring van prostitués om hem heen te zetten en hem daar vervolgens mee te chanteren. Ik snap niet dat Paul Verhoeven daar nog geen film van heeft gemaakt.

Ik bedoel, behalve natuurlijk een paar rare Nederlanders zullen heel weinig mensen geïnteresseerd zijn in de verhouding tussen Indonesië en de CIA. Maar goed de bemoeienis met Indonesië, geheime gevangenschappen, martelingen, vrijwel alle denkbare schendingen van mensenrechten zijn in de loop van de geschiedenis door de CIA uitgevoerd.

Er is deelgenomen aan wereldwijde drugshandel er zijn talloze uit de hand gelopen undercover operaties, illegale liquidaties en laat ik niet vergeten dat men ook nog de Moedjahedien getraind heeft in de jaren '80 in Pakistan en Afghanistan waardoor de rest van de wereldgeschiedenis een bepaalde loop heeft genomen zoals we hem nu kennen.

Goed, daar horen vanzelfsprekend ook grote heldendaden bij in de loop van de tijd. Van het CIA personeel en zijn leiding, democratie verstevigd mensenrechten beschermd, mensenrechten gebracht op talloze plaatsen. Maar eerlijkheidshalve als je een beetje rond-googlet, heldenverhalen zijn toch ook een beetje als een gelukkig huwelijk, heel saai.

Dat is ook een beetje hoe de relatie in Nederland is tussen de AIVD, de politiek, de ministers het is een beetje als een goed huwelijk heel erg saai en oorverdovend stil over het algemeen. Natuurlijk waren er de afgelopen jaren wel wat incidenten he, 1,8 miljoen metadata niet niks, onduidelijk relaties met NSA maar je kan toch wel zeggen ook gemeten naar de ernst van wat we niet precies weten dat zich heeft afgespeeld, verloopt het debat erover toch met grote gemoedelijkheid en grote bereidheid tot compromis en tot algemeen overleg en de minister legt nog eens wat uit en we gaan eigenlijk gewoon weer door.

Het is eigenlijk gek, alles, het optreden van de AIVD bedoel ik, in welk land is het nou zo dat de dg van de AIVD optreedt voor een algemeen publiek, journalisten daarbij toelaat en dan de democratie verdedigt, daar kan een gemiddeld Kamerlid nog wat van leren zou je bijna denken. In welk land gebeurt dat nou zo.

En dan is toch de vraag waarom tegelijkertijd Paul Abels een paar dagen geleden in de krant zei: "De dienst leidt aan een oesterkramp." Heel erg naar binnen gekeerd, gesloten, weinig contact met de buitenwereld. Ik ben eigenlijk wel heel erg benieuwd of u zich in dat beeld herkent en wat daar correct en niet correct aan is.

Ik ben hier natuurlijk een beetje gevraagd om advocaat van de duivel te spelen en dat wil ik ook maar voor u doen.

Je zou dus kunnen zeggen als je zo een beetje kijkt naar de CIA over de afgelopen 30 jaar en dan dat hele brave veiligheidswerk in Nederland, dat de CIA gewoon veel wilder opereert, ruiger is, ondemocratischer, in een veel ingewikkelder context ook opereert.

Je zou ook iets anders kunnen zeggen en dat is dat de CIA veel beter wordt gecontroleerd dan de Nederlandse Veiligheidsdienst, want er is namelijk veel meer bekend over het optreden van de CIA dan van de AIVD. Hoe komt dat? En ik bedoel laat ik wel wezen voordat ik in de complottheorieën terechtkom en u denkt: "Ze is volkomen gek geworden." Ik denk niet dat ondertussen de AIVD bezig is een coup voor te bereiden in Engeland om te zorgen dat daar een Europees gezinde regering alsnog aantreedt, ik denk niet dat dat aan de hand is.

Maar het is wel interessant, want wij zijn namelijk altijd geneigd om bijvoorbeeld over de Amerikaanse verhoudingen en de machtsverhoudingen en het optreden van de diensten vooral in negatieve termen te spreken. Okee, ze houden zich niet aan de wettelijke begrenzingsen ze kennen de normen niet.

Ik zou daar toch eens een ander beeld tegenover willen zetten. Amerika heeft bijvoorbeeld een traditie van onderzoeksjournalistiek die wij nauwelijks kennen, heel vasthoudend ook heel goed gefinancierd, heel onbevreesd, ook onbevreesd in de richting, dat zie je ook in de conflicten met Trump terug, ook onbevreesd in de richting de macht. In de VS zijn er twee parlementaire Commissie bestaft met mogelijkheden, mogen ambtenaren horen ook onder ede die de CIA controleren.

In Amerika gaan de archieven van de CIA na 30 jaar open. Hoe ken ik het verhaal van Soekarno? Omdat de archieven gewoon open zijn gegaan, dat is in Nederland ondenkbaar. Ik geloof dat ook Paul Abels daar naar verwijst, ik weet trouwens niet of hij eigenlijk aanwezig is, oh ja. Verwijst daarnaar dat in Nederland, ik bedoel dit is redelijk recente geschiedenis over Soekarno en dat wordt openbaar en er vindt geschiedschrijving over plaats, terwijl in Nederland zoals de heer Abels zegt je

met heel veel moeite wat informatie van net na de Tweede Wereldoorlog krijgt, maar daarmee is het eigenlijk ook wel gebeurd.

En misschien meer in zijn algemeenheid zou je kunnen zeggen dat er een andere meer nieuwsgierige traditie is. Ik weet dat ik ontzettend ontroerd maar ook eigenlijk wel verbaasd was door een film die in 2005/2006 uitkwam die heette 'Taxi to the Dark Side' ik weet niet of u zich die herinnert. Dat was een film die ging over het illegaal oppakken van mensen in Afghanistan ze verplaatsen naar geheime gevangnissen, *rendition*, al die fenomenen die allemaal heel vers waren, en heel jong.

Wat deed die documentaire? Die startte met een openbaar debat in de VS over de praktijken die op dat moment plaatsvonden. Een publiek debat en een buitengewoon kritisch debat. In Nederland is dat bijna ondenkbaar. Je moet je voorstellen wat er gebeurt met een filmmaker die op dit moment naar voren treedt en die zegt: "Ik wil buitengewoon kritisch op dit moment een documentaire maken over de wijze waarop de AIVD opereert", ik noem eens wat. Dat zouden wij gewoon eigenlijk niet, *not done*, vinden, dat doe je niet.

Dus er is ook een traditie in de VS van nieuwsgierigheid en machtskritiek die wij eigenlijk niet echt kennen. En daar wil ik mijn verhaal eigenlijk een beetje, oh laat ik nog 1 ding noemen, memoires werden ook genoemd, hè.

Er zijn in Amerika talloze CIA medewerkers, dus ik zou u allemaal enorm willen stimuleren, die hebben memoires naar buiten gebracht waarin ze bepaalde maatschappelijke gebeurtenissen, historische periodes en detail beschrijven, ik zou zeggen: "Doet u dat." Want onze geschiedenis is de moeite waard om te onderzoeken, denk ik.

Goed, Amerika kent wat mij betreft een lange traditie van machtskritiek en controle die eigenlijk veel slechter ontwikkeld is. Daar heeft de pers een grote rol in, maar dat laat ik graag aan de volgende spreker, maar de politiek heeft daar een belangrijke rol in te spelen in het ontbreken van die machtskritiek. Toen ik dit praatje voorbereide, stuitte ik op een wat ouder artikel, ik moet bekennen het kwam uit de Telegraaf, dus ik kan er niet helemaal.....maar het beschreef een conflict tussen Ronald van Raak en minister Plasterk uit 2013/2014 waar Ronald van Raak de heer Bertholee had willen horen in de Kamer en dat werd door de minister verboden. Die vond dat niet goed, waarop de minister daaraan toevoegde: "U weet toch dat de diensten en wij geen kwade intenties hebben." Dat is natuurlijk heel Hollands, hè, dat is, bedoel. Ik denk ook niet dat u kwade intenties hebt maar ik wil het toch wel even checken eigenlijk. Dat zou een Amerikaan zeggen we gaan het wel even controleren. Maar dat is heel erg Nederland.

De onderzoeker Constant Hijzen zegt: "De reflex dat de Inlichtingendiensten in Nederland een regeringsaangelegenheid zijn, zit er heel diep in." De gedachte dat je met de Tweede Kamer uitgebreid over het functioneren van de AIVD discussieert, heeft nooit echt post gevat. Nou, daar kan ik wel over meepraten. Terecht is er gewezen op het belangrijke werk van de CTIVD, dat laat ik even buiten beschouwing, alhoewel ik direct ook de kritiek herken dat in de Kamer veel te weinig wordt gedaan met de rapporten die door de Commissie worden gemaakt.

Er komt een nieuwe Commissie bij nu, nu de opsporingsbevoegdheden verruimd zijn: de toetsingscommissie. Maar ik begrijp van diezelfde CTIVD dat ze er behoorlijk kritisch over zijn omdat

zoals ze zelf zeggen er een controleorgaan kan ontstaan doordat twee instanties tegelijk controleren, ik kan me er iets bij voorstellen.

Belangrijke rol is natuurlijk weggelegd in de controle op het functioneren van de AIVD en de MIVD bij de 'Commissie Stiekem', bij de Commissie voor de Inlichtingen en Veiligheidsdiensten en laat ik nou bij toeval daar een jaar op 7 ingezet hebben en daar dus wel iets van weten. Ik geloof dat het Cees Wiebes was die in *De Correspondent* een tijd geleden opmerkte dat de Commissie Stiekem beter de 'Commissie Afwezig' kon heten, want er kwam eigenlijk haast nooit iemand en als ze er wel waren zaten ze te dommelen en de krant te lezen.

Dat correspondeert niet helemaal met mijn herinnering aan die 7 jaar. Daar werd niet gedommeld en je was ook niet afwezig, sterker: je mocht niet afwezig zijn. Mij is ooit eens verteld toen er een kwestie aan de orde was waarvan ik vond dat die in het openbaar besproken moet worden, dat had te maken met Irak, het ging ook meer over het functioneren van de MIVD, maar goed dat doet er allemaal niet toe, alleen ik vond dat dat een openbaar debat verdiende in de...

oeh ging ik al te ver.....nou u, dat niet aan het eind van mijn praatje plotseling de politie klaarstaat en zegt ohh nou bent u toch echt te ver gegaan.

Ik zei ik wil daar eigenlijk niet bij aanwezig zijn want ik wil namelijk niet gebonden raken. En dat dilemma daar worstelden veel vaker fractievoorzitters mee: "Ik wil niet in de vertrouwelijkheid gedwongen raken aan informatie waarvan in eigenlijk vind dat die in de openbaarheid thuishoort."

En de toenmalige voorzitter heeft mij toen te verstaan gegeven dat er niet selectief gewinkeld kon worden in de bijeenkomsten van de Commissie Stiekem, je kwam of je kwam niet meer en als je dus niet kwam hoefde je ook niet meer te komen. Dus een echte aanwezigheidsplicht was het niet, maar een sterke morele druk om erbij te zijn..... Maar ik begrijp dat inmiddels de aanwezigheid zover teruggelopen is dat men het weer terug wil brengen tot 5 partijen. Dat was ook de situatie die er was voordat ik toetrad.

Voor mijn partij Groen Links gold in de jaren '90 dat ze geen zitting wilden nemen in de Commissie Stiekem omdat niet alle democratisch gekozen partijen zitting mochten hebben. En pas in 2002 toen dat zich corrigeerde en alle partijen behalve de latere afsplitsingen zitting kregen in de Commissie Stiekem toen zijn wij, en dat viel samen met mijn aantreden als fractievoorzitter, ik denk ook dat ze het daarom hebben gedaan. Dat betekende dus dat ik daar al die tijd bij heb gezeten.

Ik vind het, even terzijde, een buiten gewoon slecht idee dat nu de controle weer vernauwd wordt tot de 5 grootste partijen en daar zal ik zo iets over zeggen, niet in de laatste plaats omdat daar mee weer een volkomen disbalans ontstaat tussen regeringspartijen en oppositie in de Commissie Stiekem die er toch al is.

Ik moet zeggen dat ik weinig goede herinneringen bewaar aan mijn bijeenkomsten in de Commissie Stiekem. En ik heb daar ook wat soulsearching op gedaan want eigenlijk is het een beetje als tussen de duivel en de diep zee. Je hoort niks en je denkt, ik geloof dat ze me niet werkelijk iets vertellen, informatie wordt achtergehouden maar je kan er niet achter kijken want het is de enige Commissie waarin niet de Kamer de agenda bepaalt maar de minister samen met de betrokken diensten. Dus je hoort wat er binnenkomt, dit mag ik zeggen volgens mij omdat de agenda openbaar is, dus je, nou ja, je hebt het gevoel dat je niks.....of je hoort wel iets maar je mag het niet met je medewerkers

bespreken, je mag het niet met collega's bespreken en je kan er dus eigenlijk niets mee dus het is alsmaar manoueveren tussen de duivel en de diep zee en denken: "Wat doe ik hier en wat moet ik hier."

Dat is niet de belangrijkste reden waarom ik slechte herinneren bewaar aan de Commissie Stiekem. Wat ik te vaak heb meegemaakt, en dat maakt de Commissie heel kwetsbaar, is dat de Commissie ook functioneert als een politieke afluut voor ministers. Het komt voor, zeker in periode van rumoer en politieke kwetsbaarheid, ik heb het een paar keer gezien dat de minister informatie eigenlijk dumpst bij de Commissie Stiekem en zegt: "Ik heb aan mijn verantwoordingsverplichting voldaan, de Kamer is geïnformeerd." En je dan toch wegloopt met het heel ongemakkelijke gevoel dat de informatie daar niet hoort en openbaar had moeten zijn.

Maar dan stuit je op een tweede probleem en ik merkte, ik las het werk van Constant Hijzen, ik weet niet of hij er is, kijk.... aangenaam en complimenten, maar je merkt dat eigenlijk er toch een naïeve veronderstelling is over hoe de Commissie Stiekem functioneert. Kijk in het parlement is alles politiek alle procedures zijn politiek, het is een heel belangrijk moment geweest in laten we zeggen in het democratisch gehalte van het parlement dat de procedurevergaderingen op een gegeven moment openbaar werden. Want dat zijn namelijk de momenten waarop de Kamer beslist waar ze wel en niet over praat en wat ze wel en niet belangrijk vindt. Zolang die procedurevergaderingen niet openbaar waren, waren ze altijd voorwerp van machtspolitiek. Meeste stemmen gelden, de partijen met de meeste macht met de sterkste relaties met de regering bepalen daarmee ook, alles is een kwestie van meerderheden, bepalen ook wat er op de agenda van de Kamer terecht komt.

Waar de Commissie Stiekem duurzaam openbaarheid ontbeert is eigenlijk de machtspolitiek behoorlijk hard. Wat wel en niet besproken wordt, de wijze waarop het besproken wordt, de tijd die je daarvoor inruimt is allemaal voorwerp voor machtspolitiek. En er is geen journalist die daar nou een stukje over kan schrijven en zeggen: "Nou de manier waarop pietje bezig was om een en ander onder het tapijt te moffelen dat kon eigenlijk niet." Dus de machtspolitiek is daar naakt en niet even prettig.

Ik denk eigenlijk dat we daar iets aan moeten gaan doen, zeker nu heel recent in de Senaat is ingestemd met verruiming van de bevoegdheden. Laat ik daar geen oordeel over vellen want daarvoor ken ik de wet niet goed genoeg. Maar ik denk dat je wel heel eenvoudig kan zeggen dat daar waar de bevoegdheden opnieuw verruimd zijn en het democratisch toezicht al op achterstand stond er een urgente rede ontstaat om het toezicht te verbeteren, het democratisch en politiek toezicht op, en laat ik daarmee dan ook gezegd hebben dat wij mij betreft CTIVD prima functioneert, maar je hebt ook democratisch een politiek toezicht nodig. "*Who can spy on the spies,*" dat is George Smiley.

Ik zou een paar voorstellen willen doen.

- 1) Maak naar Amerikaans voorbeeld een zware parlementaire Commissie voor controle op de Inlichtingen en de Veiligheidsdiensten en zet daar juist niet de fractievoorzitters in. Want fractievoorzitters zijn nou eenmaal, en dat was ik ook, ik heb ook vaak gedacht, "*Pick your fights*", bezig met de algemene strategie van hun partij, met de politieke verhoudingen, de lange termijn, en moeten de afweging maken of het laten borrelen van een conflict rond de AIVD eigenlijk wel goed is voor het imago van een partij, de verhouding met een minister,

andere plannen die ze nog hebben. Er is altijd schaarse aandacht in de media voor een partij en dan denk je ho... dan ga ik aandacht aan de controle op de Veiligheidsdiensten besteden en dat betekent dat ik in een rechtstatelijke niche terecht kom, waardoor journalisten mij nooit meer zullen benaderen voor de zorg bijvoorbeeld of sociale zekerheid. Dus dat zijn allemaal afwegingen die fractievoorzitters maken en die haaks staan op hele grondige en goeie controle van de AIVD.

- 2) En ik zou ook zeggen beman die Commissie ambtelijk goed. Ik ben jarenlang woordvoerder Justitie en Migratie geweest en ik deed er eigenlijk ook nog Binnenlandse Zaken bij, daar had ik één medewerker op en dan stond ik tegenover duizenden ambtenaren. Ik denk dat daar waar er zoveel in de vertrouwelijkheid moet plaatsvinden je moet zorgen dat je een goede staf hebt, een ambtelijke staf aan, niet partijpolitiek, maar aan het parlement gebonden waarmee je kan nadenken over de kwesties die er aan de hand zijn. Over de onderwerpen die je wilt agenderen en onderzoek kan doen.

En daar hoort wat mij betreft ook de mogelijkheid bij om rechtstreeks ambtenaren te gaan horen. Dat is eigenlijk een oude liefde van mij, zou ik al heel lang willen, en ik moet zeggen dat James Comey dat nog wel weer extra gestimuleerd heeft, die wens.

Ik denk dat we alle vertrouwen mogen hebben in de AIVD, ik denk ook dat het heel goed is als de verantwoordelijke dat vertrouwen zelf kunnen bevestigen in openbaarheid, er is niets om bang voor te zijn er is niets om uit de weg te gaan. Maar het geeft de mogelijkheid ook als publiek en als Kamer om je rechtstreeks te kunnen informeren, dus het horen van de ambtenaren.

- 3) Openen van de archieven, waarom zijn we daar nou toch zo....., ik bedoel het geldt niet alleen voor.....archieven Koninklijk Huis, alle archieven, ik bedoel we zijn ongelooflijk verkrampd als het gaat om onze eigen geschiedenis. Heel weinig nieuwsgierig eigenlijk in het onderzoeken van misstanden of in het bewerkstelligen van historisch gerechtigdheid, waarom zijn we daar zo bang voor, waarom volgen wij niet....., en dan kan ik me altijd voorstellen dat je er rekening mee moet houden dat je een bron niet prijsgeeft, nou dat maak je dan zwart, daar hebben we heel veel ervaring in, en verder, sorry, en verder zoveel mogelijk in de openbaarheid. Het is natuurlijk ook gewoon van ons, van ons als bevolking.

Verder, ik hoop dat u er nog een tijdje blijft, maar daarna memoires schrijven, zou ik echt van harte willen aanbevelen. En tot slot, en daar mee geeft ik ook het stokje over aan de volgende spreker, ik wil niet ingrijpen in uw orde, wij moeten ons het belang van onderzoeksjournalistiek af en toe in Nederland beter realiseren.

Laten we een voorbeeld nemen aan de VS waar je nu ziet waar er echt een conflict ontstaat tussen de Staat en een deel van de Staat en er weer verhalen zijn over *The Deep State* en er mogelijk sprake is van misbruik van macht er fake nieuws rondwaard. Wat ongelooflijke grote propagandistische gevolgen heeft en tot maatschappelijk ontwrichting kan leiden, hoe belangrijks het is dat er goede waarheidsvinding is. Wij moeten bereid zijn om daarin te investeren als burgers, ik vind ook dat we moeten nadenken hoe we daar als collectief door middel van de instelling van fondsen bijvoorbeeld over na kunnen denken, zonder de onafhankelijkheid daarmee van onderzoeksjournalistiek ongedaan te maken.

Maar ik zou zeggen in een periode van hele grote en ingrijpende internationale gebeurtenissen, en daar werd natuurlijk al aan gerefereerd, waarbij de bevoegdheden ook noodzakelijk groot zijn en de gevaren voor onze samenleving ook groot zijn, we bang zijn af en toe voor aanslagen, terecht bang zijn en we dus de diensten belasten met de bewaking van onze veiligheid moeten wij ook echt goed geëquipeerd zijn om te kunnen controleren of de diensten het naar behoren doen. Dat is het.